

УДК 338.48

ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

І.В. Власенко

доктор економічних наук, доцент

Вінницький національний аграрний університет

Проаналізовано особливості організації сільського зеленого туризму в Україні. Розглядається сільський зелений туризм як визначальний чинник розвитку сільських територій Вінницького регіону. Запропоновано напрями розвитку сільського зеленого туризму у Вінницькому регіоні. Розкрито поняття в туристичному бізнесі «агротель» та «агрооселя». Проаналізовано розвиток сільського зеленого туризму за дев'ять місяців 2015 р. у Вінницькому регіоні та встановлено, що в області забезпечено діяльність 75 агросадиб, де широко представлені народні промисли. Найбільшими туристичними районами Вінниччини, де розвивається сільський туризм, є: Ямпільщина, Барський, Могилів-Подільський, Муровано кириловецький, Жмеринський, Піщанський райони. Розкрито соціально-економічне значення розвитку сільського зеленого туризму для держави та фактори, які обмежують і гальмують розвиток сільського зеленого туризму в Україні.

Ключові слова: *сільський зелений туризм, розвиток сільських територій, туристичний бізнес, «агротель» і «агрооселя», соціально-економічне значення.*

.....

З початку ХХІ ст. сільський зелений туризм, за визнанням експертів Всесвітньої туристської організації (ВТО), є одним із секторів туристичної індустрії, що динамічно зростають. Ідеї охорони навколишнього природного середовища, що стали надзвичайно популярними серед західної цивілізації, охопили й індустрію туризму. Внаслідок цього серед масових туристів виник попит на види туризму, альтернативні масовому, — зелені подорожі. Згідно з офіційними статистичними даними ВТО, на «зелені» подорожі припадає від 7–20% у загальному обсязі турпоїздок. Темпи зростання сільського зеленого туризму оцінюються від 10–20 до 30% за рік (для пригодницького туризму, до складу якого він входить за статистикою ВТО), а його частка в доходах від міжнародного туризму сягає 10–15%. Тільки один європейський ринок сільського зеленого туризму, за оцінками Європейської Федерації Фермерського та Сільського Туризму (EuroGites), становить близько 2 млн ліжок-місць. Український ринок потенційно здатний прийняти й розмістити на селі близько 150 тис. «зелених» туристів.

За роки незалежності України в сільській місцевості спостерігається зменшення населення, зростання безробіття, масова заробітчанська міграція. Тому для держави важливий розвиток сільського туризму, оскільки він розширює сферу зайнятості сільського населення і дає селянам додатковий заробіток, розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, а й у сфері об-

слуговування. Він також стимулює розвиток сфери послуг: торгівлі, транспортну, зв'язку, служби побуту, відпочинково-розважальних послуг та ін. Протягом останніх років велику увагу почали приділяти українському селу як об'єкту туризму.

Питання сільського зеленого туризму висвітлювалось у працях відомих учених, таких як В.І. Биркович, Н.В. Васильєва, Г.І. Денисик, В.М. Воловик, А.Г. Кізюн, Т.Ю. Лужанська, В.П. Феєр та ін. [1–9]. Незважаючи на значну кількість праць, регіони України володіють досі ще малоосвоєним рекреаційним потенціалом, що потребує пошуку альтернативних ефективних стимулів для його раціонального використання у відпочинково-туристичних цілях.

Сільський зелений туризм являє собою специфічну форму відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної й етнографічної спадщини регіону. Сільський зелений туризм для України — нове і перспективне поняття. Навіть за далеко не повним списком об'єктів сільського зеленого туризму України можна судити про колосальний потенціал розвитку цього напрямку. Адже відпочинок у сільській місцевості — це не курорт, де товпиться безліч туристів. Тут заспокоїлива і розслаблювальна атмосфера, особливо необхідна жителям великих міст. Господарі для зручності

туристів, окрім домашніх умов проживання та натурального харчування, пропонують цілий комплекс розважально-пізнавальних заходів. Проте найголовнішим залишається індивідуальний підхід господарів до кожного туриста. Особливо чуйно вони ставляться до дітей, які вперше в житті бачать, звідки береться коров'яче молоко, бджолиний мед, і яблучко прямо з дерева можуть спробувати.

Ми поставили собі за мету з'ясувати роль і місце сільського зеленого туризму в розвитку національної туристичної галузі та соціально-економічної ситуації в сільських регіонах Вінниччини та й усєї України.

Сільський зелений туризм має давні традиції. Ще в період Римської імперії існував звичай виїзду з Риму на відпочинок у сільську місцевість. На сучасному етапі це явище особливо поширилось у другій половині ХХ ст., коли населення великих міст постіндустріальних держав вже не могло обійтися без чистого повітря, привабливих малозаселених, екологічно чистих сільських територій. Попит на сільський відпочинок, або, як його ще називають у деяких країнах Центрально-Східної Європи, «відпочинок під грушею», зумовлений також збільшенням вартості платних путівок, зростанням освіченості громадян і розвитком транспортної інфраструктури, передусім мережі швидкісних автобанів, залізниць, сучасного повітряного транспорту. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. подолано суттєву перешкоду, що заважала розвитку туризму в сільській місцевості, зокрема в центрально-східних європейських країнах, — необлаштованість об'єктів розміщення туристів. Цього вдалося досягти останніми роками у зв'язку з розвитком малого підприємництва і створенням мережі агроосель, агроготелей для прийому відпочиваючих.

Сільський зелений туризм на початку ХХІ ст. — один із найперспективніших видів відпочинку в Карпатському, Поліському, Подільському, Наддніпрянському регіонах. Для сільських мешканців України цей вид туризму є найкращим стимулом для започаткування й розвитку підприємницької діяльності, що дає додаткові прибутки та підвищує рівень зайнятості членів сільських родин. Крім цього, діяльність сільських громад з організації агро-рекреаційного сервісу стимулює облаштування сільських осель та благоустрій сільської місцевості, створює додаткові шляхи наповнення місцевих бюджетів, перетворюється на вагомий чинник перспективного розвитку сільських територій.

Сільський зелений туризм часто ототожнюють з агротуризмом. На нашу думку, знак рівності між цими поняттями ставити не мож-

на, бо поняття «сільський зелений туризм» за змістом значно ширше ніж поняття «агротуризм». Агротуризм це форма сільського туризму, оскільки він має тісний зв'язок саме із сільським фермерським господарством, де відпочинок пов'язаний з активним залученням його учасників до традиційних форм господарювання на селі (збирання винограду, сіна, догляд за худобою тощо).

У науково-популярній літературі часто використовують поняття «екологічний туризм». Навіть у підручниках, які розкривають його суть, сказано, що екологічний туризм — важливе явище у світовому туризмі. За прогнозами експертів ВТО, у ХХІ ст. темпи його значно зростатимуть, а доходи від нього сприятимуть розвитку економіки багатьох країн, зокрема тих, що розвиваються. Суть екологічного туризму зводиться до організації туризму на малозмінених людиною ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу.

За визначенням експертів ВТО, сільський зелений туризм — найдинамічніший сектор світового туристичного господарства. Обсяги надання агротуристичних послуг у постіндустріальних країнах у 2–4 рази перевищують обсяги зростання готельної бази та курортного сервісу в цих країнах. У туристичному бізнесі введено поняття «агроготель» і «агрооселя». Агроготель — житлове приміщення готельного типу, призначене для надання туристично-рекреаційних послуг у сільській місцевості. Агрооселя володіє сільським туристичним продуктом у вигляді сукупних послуг клієнту: туристично приваблива місцевість — природне середовище зі сприятливим кліматом, унікальними краєвидами; історико-культурні об'єкти, традиції та звичаї місцевості; інфраструктура як надійна база розміщення туристів — гастрономічна складова, транспортні засоби. Неабияке значення має суспільний імідж місцевості, а також сприятливі ціни. Агрооселя — це житлове приміщення, в сільській місцевості, що має не більше п'яти кімнат, пристосованих для проживання туристів, і належить на правах приватної власності господарю, який займається сільськогосподарською діяльністю або зайнятий у сфері обслуговування чи соціальної сфері села.

Послугами сільського туризму користується переважно молодь до 35 років, яка мешкає у великих містах. Їхня частка становить понад $\frac{4}{6}$ від сумарної кількості агротуристів. Найбільшого розвитку сільський туризм досяг у північноамериканських країнах та Європі. Так, Європейський Союз розглядає сільський зелений туризм як визначальний чинник розвитку

сільських територій і спосіб «прив'язки» трудових ресурсів до проживання і праці в сільській місцевості. За оцінкою Європейської Федерації фермерського та сільського туризму (Euro Gites) європейський ринок налічує близько 2 млн ліжко-місць. В Україні він становить 150 тис. потенційних учасників зеленого туризму. Офіційно запрошують на відпочинок у сільську місцевість 600 садиб у семи регіонах країни. Співка сприяння сільському туризму вважає, що цей показник для України досить успішний.

Щоб визначити перспективні території для розвитку сільського зеленого туризму у Вінницькій області, спеціалісти управління культури і туризму облдержадміністрації провели моніторинг та створили електронну базу існуючих господарів, які надають послуги туристам на селі. На кінець 2008 р. в області діяло 18 агросадиб. На весну 2009 р. кількість їх збільшилась до 36. За 9 місяців 2015 р. в області забезпечено діяльність 75 агросадиб, де широко представлені народні промисли: різьба по дереву, гончарство, вишивання, писанкарство, теслярство, лозоплетіння, каменотесний промисел, живопис, кераміка, флористика, лялька-мотанка, gobелен, плетіння.

У Вінницькій області з 2003 р. діє обласна громадська організація «Співка сприяння розвитку сільського зеленого туризму», в 2005 р. було відкрито Вінницьке регіональне представництво Федерації сільського зеленого туризму. Обласна співка сприяння розвитку сільського зеленого туризму створила Інтернет-сайт «Сільський зелений туризм Вінниччини», проводяться інформаційні семінари на тему «Основи надання послуг організованого відпочинку в агросадибі». Між громадською організацією «Вінницький обласний осередок співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні» та Міжнародною благодійною організацією «Фонд Східна Європа» у травні 2008 р. підписано договір щодо виділення цільової благодійної допомоги в розмірі 114 745,00 грн на підтримку діяльності, зазначеної в проекті «Від джерела до розвитку». Спостерігається відродження сіл, де активно розвивається сільський зелений туризм. Досвід інших, особливо в гірських регіонах України, уже є, на Поділлі необхідно лише врахувати регіональні особливості природи, звичаї й традиції. Цей процес уже розпочався, і зелений туризм поступово розвивається в селах Губник, Канави, Гармаки Вінницької області та багатьох інших. Найбільшими туристичними районами на Вінничині, де розвивається сільський туризм є Ямпільщина, Барський, Могилів-Подільський, Муровано-Куриловецький, Жмеринський, Піщанський.

Соціально-економічне значення розвитку сільського зеленого туризму для держави полягає в тому, що він:

- стимулює розвиток селянських господарств, які займаються зеленим туризмом;
- сприяє розвитку місцевої інфраструктури;
- сприяє збуту надлишків сільськогосподарської продукції, збільшуючи додаткові прибутки селян і відрахування в місцеві бюджети;
- активізує місцевий ринок праці, підвищує зайнятість населення, затримує молодь на селі, знижуючи потребу в закордонному заробітчанстві;
- сприяє охороні туристичних ресурсів, насамперед збереженню етнокультурної самобутності українців;
- створює можливості для змістовного відпочинку незаможних людей;
- сприяє підвищенню культурного рівня мешканців села та підвищенню екологічної свідомості.

Одним із факторів, що визначає ступінь придатності території для рекреаційної діяльності, є рельєф. Сучасна поверхня Вінницького регіону — це хвиляста, подекуди горбиста рівнина. В геоморфологічному відношенні Вінничину поділяють на три частини: Придністров'я, Побужжя, Придніпровська височина. Вінницьке Придністров'я — це своєрідна «гірська країна», для якої характерні цікаві форми вивітрювання. Побужжя значно менше розчленоване долинами річок. Кристалічні породи тут виходять на поверхню в річкових долинах, утворюючи пороги. Північна частина області зайнята Придніпровською височиною. Її схили порізані численними долинами річок і ярами, особливо в південно-східній частині. За термічним режимом та режимом зволоження клімат Вінницької області помірно-континентальний. Станом на 1.01.2015 р. на території Вінницької області функціонувало 338 природоохоронних об'єктів: 90 заказників, 182 пам'яток природи, 36 парків, пам'яток садово-паркового мистецтва та 30 заповідних урочищ. Загалом території та об'єкти природно-заповідного фонду Вінниччини займають 23878,67 га, або лише 0,78% площі області. Найвищий відсоток заповідності в Чечельницькому та Жмеринському районах. Вінницька область розташована в межах Подільської та Придніпровської височин, тому потенціал її рекреаційних територій (здатність приймати рекреаційне навантаження) можна оцінити як високий. Найбільшу забезпеченість природними рекреаційними ресурсами мають Вінницький, Літинський, Муровано-Куриловецький, Могилів-Подільський,

Хмельницький, Жмеринський та Немирівський райони.

Розвитку сільського зеленого туризму у Вінницькому регіоні сприяють такі фактори:

- зростаючий попит мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості;
- унікальна історико-етнографічна спадщина;
- багаті рекреаційні ресурси;
- екологічна чистота сільської місцевості;
- відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів;
- наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- соціально-економічна та регіональна гостинність господарів і доступна ціна за відпочинок;
- можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо.

Слід зазначити, що сучасна фінансово-економічна криза торкнулася всієї світогосподарської системи, не оминувши й туризму. Однак, на відміну від багатьох інших галузей, туризм є дещо стабілізаційним чинником, зокрема для районів із переважаючим туристично-рекреаційною спеціалізацією. Для цього фахівцям галузі необхідно брати до уваги територіальні особливості розвитку туризму і — чи не найголовніше — просторові відмінності попиту та пропозицій, які залежать не стільки від економічного стану країни, скільки від потреби в оздоровленні, відновленні фізичних і духовних сил. Тому сучасному бізнесу дуже важливо знати цю особливість, удосконалюючи матеріально-технічну базу вітчизняного туризму задля повернення туристичних потоків у внутрішньодержавне туристичне русло. Адже ігнорування такої специфіки може спричинити ще більше відчуження потенційних туристів від найпопулярніших вітчизняних туристичних маршрутів.

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні обмежують і гальмують такі фактори:

- політико-економічна нестабільність у державі;
- відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму;
- відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму;
- низький рівень інфраструктури та комунікацій;
- недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення.

Для забезпечення пріоритетності розвитку сільського зеленого туризму в Україні і наближення його до стандартів ЄС вбачається доцільним:

- упорядкувати нормативно-правову базу прийняттям Верховною Радою закону прямої дії «Про сільський зелений туризм» та Постанови Кабінету Міністрів з питань стандартизації його діяльності «Послуги туристичні. Туризм сільський зелений. Основні вимоги»;
- розробити регіональні програми розвитку сільського зеленого туризму з інтеграцією їх до Програми розвитку сільського зеленого туризму в Україні, яку має затвердити уряд. Визначити методологію розроблення та впровадження моніторингу досягнення цільових показників зазначених програм на регіональному та загальнодержавному рівнях;
- створити інфраструктури державної фінансової підтримки розвитку сільського зеленого туризму;
- поліпшити забезпечення сільського зеленого туризму фахівцями і врегулювати чисельність набору студентів у вищі навчальні заклади на основі державного замовлення за цільовими напрямками регіонів;
- організувати в системі навчальних закладів різного рівня курси перепідготовки кадрів для цієї сфери туризму, створити систему інформаційно-аналітичного забезпечення її, зокрема сільського зеленого туризму як складової державної інформаційної системи.

ВИСНОВКИ

Зелений туризм — корисний як для відпочиваючих, так і для господарів — селян, сільських громад, регіонів і держави в цілому, він сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки. Розвиток сільського зеленого туризму спонукає до поліпшення благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл, а також стимулює розвиток соціальної інфраструктури.

Основними напрямками розвитку сільського зеленого туризму України мають стати: створення сприятливих умов для отримання податкових пільг та кредитів для власників агросадиб, рекламування послуг сільських господарств, випуск різнобічних путівників, поширення різноманітних видів агротуристичного бізнесу, в тому числі розвивату курортну спеціалізацію сільського зеленого туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Биркович В.І. Сільський зелений туризм — пріоритет розвитку туристичної галузі України / І.В. Биркович // Стратегічні пріорите-

- ти: Наук.-аналіт. щоквартальний зб. — 2008. — №1 (6). — С. 138–143.
2. Васильєва Н.В. Зелений туризм — панацея чи черговий міф?. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua>.
 3. Денисик Г.І. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г.І. Денисик, В.М. Воловик // — Вінниця: ПП «Едельвейс К», 2009. — 206 с.
 4. Кізюн А.Г. Оптимізація сільських селитебних ландшафтів Поділля / А.Г. Кізюн, Т.Ю. Лужанська, В.П. Феєр // Географія та екологія: наука і освіта. — Умань: В-во «Сочинський», 2008. — С. 101–103.
 5. Лужанська Т.Ю. Проблеми розвитку «сільського зеленого туризму». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://tourlib.net>.
 6. Зеленому туризму обіцяють зелене світло. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vn.20minut.ua>.
 7. Регіональна програма розвитку малого підприємництва у Вінницькій області на 2011–2012 роки. Проект. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — www.vin.gov.ua.
 8. Розвиток зеленого туризму на Поділлі, 2009. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bershad.ua>
 9. Сільський Зелений Туризм Вінниччини. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.greentour.vn.ua>.

УДК 504.03 : 633.8

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИРОБНИЦТВА ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ

Ю.А. Никитюк

кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник

старший науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері

Інститут агроекології і природокористування НААН

Обґрунтовано теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо організації екологічно безпечного виробництва лікарської рослинної сировини. Встановлено чинники впливу на організацію та розвиток екологічно орієнтованого виробництва лікарської рослинної сировини. Визначено основні принципи екологічно орієнтованого лікарського рослинництва.

Ключові слова: *організація, екологічно орієнтоване виробництво, лікарські рослини, сировинна база, сільськогосподарські підприємства.*

Останнім часом в Україні спостерігається підвищення попиту підприємств фармацевтичної галузі на лікарську рослинну сировину вітчизняного виробництва. Тенденції розвитку вітчизняного ринку лікарської рослинної сировини свідчать про його перспективність. Як підтверджує низка досліджень, Україна має сприятливі еколого-економічні умови для розвитку лікарського рослинництва, а також істотні резерви для збільшення обсягів виробництва лікарської рослинної сировини і розширення асортименту рослин, необхідних для виробництва лікарських препаратів. Однак ефективне функціонування національної системи лікарської рослинної сировини передбачає необхідність розробки теоретичних, методичних, організаційно-економічних основ становлення виробництва, що відповідають екологічним імперативам та принципам сталого розвитку економіки країни.

Теоретико-методичні та прикладні аспекти вирощування та заготівлі лікарських рослин

висвітлено у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Л. Глущенко, Є. Гришина, Т. Зінченко, Е. Жукова, Ю. Липа, І. Погодін, О. Фурдичко та ін. Організаційно-економічними питаннями виробництва лікарських рослин займалися вчені: О. Березін, О. Губанов, Н. Карпенко, І. Маркіна, Т. Мірзоева, Б. Семак та ін. У інших роботах накреслено основні підходи до виконання завдань організації виробництва лікарської рослинної сировини загалом. Результати цих наукових досліджень свідчать, що Україна може повністю задовольнити свої потреби в лікарській рослинній сировині завдяки власному виробництву шляхом вирощування лікарських культур в аграрних підприємствах. Проте багато питань щодо організації виробництва лікарських рослин з урахуванням екологічних вимог, а також з огляду на ринкові трансформації цієї галузі, потребують подальших досліджень.

Метою статті є обґрунтування методичних підходів та практичних рекомендацій щодо ор-